

ՄԵԳԼՈՒ

ՀԱՆԴԵՍ ՏԱՍՆՈՐԵԱՅ

ՀԱՐԱՐԱԾԱՆ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ, ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
ԵՒ ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

Կէ հարարին ան տեսան 10ֆ, 20ֆ և 4ֆ: Ա. 4ֆ: Եւերը 1ֆ և 2ֆ: Կ. հար 3 և 4ֆ: Տ. 4ֆ: 4ֆ և 80 և 1ֆ:	Ստորագրողներն են՝ Մեծ և փոքր խմբերը: 2 և 4 և 6 և 8 և 10 Մեծ խմբի Տ. Յ. Ստորագրողներն են՝ Զ. 4ֆ: Տ. 4ֆ. Պ. 4ֆ: 4ֆ և 80 և 1ֆ:	Հարարները: Դարձ և 1ֆ և 2ֆ և 3ֆ և 4ֆ և 5ֆ և 6ֆ և 7ֆ և 8ֆ և 9ֆ և 10ֆ: Կ. 4ֆ: Եւերը 1ֆ և 2ֆ: Կ. հար 3 և 4ֆ: Տ. 4ֆ: 4ֆ և 80 և 1ֆ:
---	--	--

ՕԳՈՍՏՈՍ 10

Գ. ՏՄԻ 1859

ԳԺ 22

ՄԵՍՐՈՂՊ ՎԵՐԴԵՐՈՒՄՈՒՆԵՐՆԵՐ

Այն գրագետները, որ գնալատան իր որդոց սիրելի ընել կուզեն՝ առանց անոր վրայօր գոնէ կարճատև տեղեկութիւն մը տալու, «հերով, աւաղներով եւ ուրիշ բազմաթիւ բացազանգութիւններով լրցուն ոտանաւորներ կը գրեն. եւ այնուհետեւ «ժողովուրդը անգգայ է, չիմանար» կըսեն:

Մենք ալ կը կարծենք քե հայրենասիրութիւնը ժողովրդեան սրտին մէջ արծարծելու համար, ուրիշ միջոցներ կան. եւ այն միջոցներուն մէկն ալ Հայաստանի ալլ եւ ալլ քաղաքներուն եւ վայրերուն ու անոնց մէջ մեզ անծանօթ երեսելի անձանց վրայօր ծանօթութիւններ ու տեղեկութիւններ տալն է: Ուստի Մեզուն այսուհետեւ երբեմն երբեմն այս տեսակ յօդուածներ ալ տալու պաշտօն մը կառնէ իր վրայ, յուսալով, որ ընթերցողը գոն է անոնց մէջ գտնելով սխալմանց ներդրումիս կըլլան:

Այս անգամ կը փափաքի վերոյիշեալ անձին վրայօր մէկ քանի տեղեկութիւն տալ:

Զեյթունի հողին վրայ հարիւրաւոր տարիներէ ի վեր օտարագոյի մ'ոտք կոխած չըլլալով, պետք էր, որ տեղին ժողովուրդը մարդասիրութենէ անմասն ըլլալէն զատ, օտարատեսաց ըլլալէն զատ, իրեն

անկրրութիւնն ալ զինքը մինչեւ ի վայրենասիրին հասցընէր. սակայն ասոր հակառակ կը տեսնենք որ կիլիկիոյ բարեկարգ ալլ դժբաղդ կառավարութեան այս պարկեշտ եւ անխառն ժողովուրդը այն ատենէն մինչեւ հիմայ անկորուստ եւ անալայլեալ պահած է այն ատենի իր կենցաղավարութիւնը. հայրենասիրութիւն, մարդասիրութիւն, հիւրասիրութիւն, բարեպաշտութիւն, համեստութիւն եւ ալլ ամեն գովելի առաքինութիւն՝ ազատաւոր սրտի մը արիւրեան հետ միացած: Կը ներկայացընէ մեզի Զեյթունցի հայ մը. այսինքն ճշմարիտ եւ անսեռափսխ հայ մը: Անոր ճակատը չէ խոնարհած մոլի ու վատ իշխանի մը ծուկկին. իրեն իշխանն եղող, իրեն կառավարն եղող հայն ալ չը փափաքի երբեք անկէ ջափազանց մեծաբանք ընդունելու. անոր սիրտը կեղծաւորութիւն, նենգութիւն, խորամանկութիւն չէ մտած երբեք, անոր շրթանցն ու ատամանց մէջէն սուտ, զրկաբարտութիւն, բամբասանք չէ ելած երբեք. զի սիրտն ալ, բերանն ալ ուղիղ գիծով մ'իլարու. կապված՝ միան ճշմարտութեան պատգամաւորն ու պատգամատարն ըլլալու հրահանգն առած էն անոր ձեռքը անիրաւ հարուածներու համար չը բարձրանար, ալլ հարկ եղած ատենն ալ անոտի երկիւղ մը չըբռնէր. հայրենասիրութեան, եւ ազ-

գասիրութեան ինքնաբոյս ծառերը անոր սրտին մէջ խոր արմատ ձգած՝ ոչ խորշակէն կը զարնըվին ոչ սառեւն կը շորնան: Զէյթունցի հայը հայրենեաց թշնամին, դաւաճանը մեկ հարուածով կը վերցնէ աշխարհէս:

Պօլսեցի եւ ուրիշ քաղաքակրթեալ ճանցցեմտ թաղաքներու Հայերը կը ծիծաղին անշուշտ մեր այսչափ գովեստ տալուն համար այն *թիւրք* կամ անկիրք ըսված Հայերուն վրայ: Վասն զի այնպէս կը կարծեն թէ իրենք են այն գովեստիցն արժանի: Ինչու որ իրենք են կրթեալ, քաղաքակիրք, լուսաւորեալ մարդիկը: Իրենք են ուսմանց ու գիտութեանց ճաշակն առած: Իրենք են արեւմտոսի ճրագներովը լուսաւորված: — Այո՛, այս բարեմասնութեամբք հանդերձ՝ ամեն ատեն խնդրովորիք, երկպառակութիւն, կրօնական հերձուածք, քաղաքական եւ առտնին վեճեր, փառասիրութիւն, ազգատեցութիւն կամ ազգային անտարբերութիւն, եւ այլ ուրիշ մոլութիւնք պակաս չըլլալուն համար է, որ քաղաքակրթեալ ազգաց հետ հաղորդակցութիւն չունեցող հայերս նուաղ արժէք ունինք քան թէ այն իրենց լեռներուն ու դաշտերուն մէջ առանձնացած հայերը: Այսքան հարիւր տարի է անոնց մէջ կրօնական վեճ մը կամ երկպառակութիւն մը լսված չէ: առտնին խռովութիւններ խիստ քիչ կը պատահի, եւ քաղաքական դեպքերու ատեն ալ, մէջերնին քառ, բանասարկու, դաւաճան, մատնիչ ջըգտնըվելով, ամենն ալ մէկ սիրտ մէկ հոգի իրենց ազգային իշխաններուն բարենպաստակ հրամանաց հնազանդելով ամեն զոռարութեանց դէմ կը դնեն իրենց կուրծքը:

Իսկ այսպիսի առաքինի քաջերու իշխաններն ալ աւելի գովելի քան զանոնք՝ միշտ իրենց ժողովուրդին բարօրութեան վրայ կը հսկեն, եւ անոնց կրօնական գլուխներն ալ անխոնջ ջանիւք ու սրբակրօն վարութիւն՝ անոնց հոգւոյն վրայ կը հսկեն:

Պարկեշտակրօն եւ ժողովուրդասէր Մեսրոպ վարդապետը, զար Աստուած մեծամեծ բարի ճիւղերով զարդարած է, եւ որուն վրայ իր ժողովուրդը մեծ համարում ունի ու շատ կը սիրէ զանի, երեք ամիսէ ի վեր հոս կը գտնըվի: Այս անգը. ինչպէս կը կարծենք, որո՞ք քով մօտեցաւ նե՛ շուտ մը սիրելի եղաւ անոր: Ինքը քաղաքական գործի մը պատճառով հոս եկած է իր ժողովրդեան եւ անոր իշխաններուն ընտրութեամբ:

հը. հոս իր գործին ու խնդրանաց կատարման համար Ազգային կառավարութիւնը որչափ աշխատեցաւ, նե՛ ալ՝ կրնանք ըսել թէ ինքը առաւել կարգի դրաւ իր գործը, ու յաջողեցաւ: Բարձրագոյն դրան լսեցնել իր ժողովրդեան աղաչանքը:

Կայսերական բարեխնամ կառավարութիւնը հաճեցաւ Մեսրոպ վարդապետին Ֆերման տալու, որն որ կը հաստատէ թէ Զէյթունցիք տարուէ տարի 24,000 դուրուշ հարկ տան Տերութեան, եւ այն կողմերը որկըված բաշաները իրաւունք չունենան անկէ աւելին պահանջելու: այն ժողովուրդէն, որ մուրալու աստիճան աղքատ չէ նե՛ ալ՝ այն գումարէն աւելի տալու կարող չէ:

Մեսրոպ վարդապետ, իր այս քաղաքական պաշտօնը իր ժողովուրդը գոնացնելու, կերպով եւ ըստ արժանւոյն ի գլուխ հանելէն ետեւ՝ իր միւս պարտքերն ալ չըմոռնար: ու՛ այս տեղէն իրեն հետ տանելու վարժապետ կը բնորոշէ, որպէս զի իր ժողովուրդը այս կողմէն ալ երջանիկ ընէ օրհնեալ ըլլայ այն անգը, որ ժողովուրդն երջանիկ ընելու կը ցանկայ:

Մեսրոպ վարդապետ քանի մը օրէն կը մեկնի ի հայրենիք, ցաւած սրտով: Վասն զի հոս մեկ քանի երեսելի հայեր վշտացուցեր են զինքը. ումանք իրեն հետ տեսնըվելու վախճալ մեղացնելով: Իբր թէ առաքինի քաջասիրտ եւ հայրենեաց պաշտպան վարդապետը վտանգաւոր կամ բռնաւոր մեկն եղած ըլլար: Եւ այս ամենէն աւելի աւելի զինքը զայրացնողը թէ երբ իր գործը ուշ լըմնալով իր բովի ստակը հատեր ու պարտաւորեր է մեկ երկու անգէ փոխառութիւն մ'ուզելու՝ ասոնք զինքը խրատեր են քանի մը եկեղեցիներու մէջ պատալագ ընելով, ըստակ ժողովելու: ձեւ կըսէ մուրալու չեմ եկած հոս, իմ ժողովուրդս ալ իս մեր ողորմութեանը կարօտ չընէր: մենք մեր կենաց մէջ ստակի համար կամ վատտակի համար պատարագ ըրած չենք եւ անկէ ետեւ ալ չենք կրնար լընել :

Ահա Մեսրոպ վարդապետը Զէյթունցի հայոց արժանի քարոզիչ: Այս անգը քանի մը խելացի խօսքեր ունի. անոնք երբեմն երբեմն պիտի լիջենք:

ՊԵՆՏՐՄԵՅԻ ԻՌՈՎՈՒԹԵԼՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԵՆՅՐԵՆԸ

Պանտրմայի տաւջնորդը 'երկրորդ անգամ'

ի Պօլիս եկած ատենը հաճի Արքային ալ հետը բերած էր . ու ժողովուրդին ալ յայտուած էր դարձած ատենը զիրենք զոհանդ կոնդակ մը հետ տանելու . Ազգային կառավարութիւնը խօսք տուաւ , որ հաճի Արքային հոս պահէ : Առաջնորդն ալ ժողովուրդին աւետիս տանելու փափաքով փութաց իր ժողովուրդին միանալու : Սակայն հաղիւ հոն հասած էր՝ և ահա Պանտրմայի շոգեհաւը հոն կը հանէ հաճի Արքային , ժողովուրդը որ արդէն տաքցած ու բորբոքած էր , « այս քանի՞ անգամ է որ մեզ կը խաբեն » ըսելով՝ այս անգամ Ազգային կառավարութեան հետ առաջնորդն ալ մերժելով՝ մենք ոչ Պատրիարք կը ճանչենք , ոչ անոր զրկած Առաջնորդը կը ղեկենք : ասկէ ետեւ լով մեզ այս համադրի բռնաւորներուն ձեռքէն արտօնէ նէ , անոր կը հպտտակենք ըսելով իր ծախքին . Եւստի զայս քաջող Տիմոթէոս վարդապետին կը դիմեն , որ զիրենք Հռոմայ եկեղեցւոյն գիրկը նետէ :

Առաջնորդը աշխատելով ժողովրդեան մեծ մասը կը համոզէ . որ իրմէն չըհեռանան . իսկ մէկ մասը , հարիւր քանի մը տուն՝ « ալ մենք տղայ չենք , որ նորէն խաբվինք » ըսելով իրենց առաջադրութեան մէջ մնացին :

Կան մարդիկ , անխղճաբար կը զրուցեն թէ Ազգեհոն Յովհաննէս եպիսկոպոսն է , որ Ա. Հ. Տիմոթէոսը հրաւիրել է Պանտրմայի ժողովրդեան քով և ինքն է ժողովուրդը զրգուղին ի կաթարկութիւն : Պանտրմայեաց խըռովութեան վրայ խիստ հարկանցի անգամ տեղեկութիւն մ'ունեցող անձը ինքնին կը հասկնայ այս զրուցներուն զրպարտութիւն ըլլալը . ուստի հարկ մը չենք տեսներ առաջնորդը արդարայեւրէ . համար պատմութեան ընթացքէն շեղելով , անոր մէկ քանի կէտերուն վրայ դառնալու : Սիւայն սա կըսենք թէ Պապական և բողոքական հայ և օտարազգի քաղաքի՝ հայաբնակ քաղաքի կամ գեղի մէջ խըռովութիւն մ'եղածին պէս հրաւերի չեն ըստաւեր հոն իրթալու . իրենց պաշտօնական պարտքը կը հարկադրէ զիրենք այն տեղ ներկայ գտնուելու . և այս անձերն ալ , չըկարծենք , որ մեզի պէս բուն կը բնանան :

Առաջնորդը այս եղելութիւնները և 103 տունի հերձուածը կիմացնէ Ազգային հոգեւոր կառավարութեան , որ կը փութայ հոն ուրիշ

մէկ երկու եկեղեցական ալ զրկելու , որ զատվածները ետ դարձնեն :

Ազգասէր և բարեջան Խրիմեան Արքայի վարդապետին առաջարկութիւնը Կաթարկէր պով մը լմնցուցած ըլլալով հոգեւոր ժողովը՝ խնդրեց իրմէն , որ երթայ այն խռովութեանց վախճան մը տայ՝ մինչև որ իրեն իողած կոնդակները լմնայ նէ՝ հանդիստ ժամ մը չանցընելու համար . որպէս զի ուրիշներուն հանգստութիւնը չաւրրվի կամ չըկըռտի :

Ըսողներ կան թէ Արքայի վարդապետը ի վան երթալէն ետեւ կրօնականատանի դիպուածի մը մէջ ո՞վ պիտի դործածվի . գարմացողներ կան թէ ինչպէս կըլլայ իր այն վարդապետէն զատ զրեթէ տմենն ալ կը փափաքին կամ Պատրիարքարանի մէջ պաշտօն մը ունենալու կամ Պօլսոյ և անոր շրջակայներուն մէկ եկեղեցւոյն մէջ քարոզիչ ըլլալու . . .

Եւ անձերը թողունք զրուցելու և զարմանալու , ու իրենց խօսքին և զարմանաց աւարկային վրայ մտածելով հետեւեցնենք հանելու և մեր պատմութեան թէլը ընթանելով զրուցենք թէ Խրիմեան Արքայի վարդապետը բոլոր սիրտով հնազանդեցաւ Սրբազան Պատրիարք հօր հրահանին , և զնաց ի Պանտրմայ ընկերութեամբ Խաղիւտարի Պանտրմայի Տ. Խրիզոս քահանային . զրուցենք ասի օւստաւենք նոր տեղեկութեանց :

Ըսողներ ալ ըլլան գուցէ , թէ ազգին անպատուութիւն բերող ստանկ եղելութիւնները հրապարակաւ յայտնուելու չեն աս քաները ժողովուրդն իմանալու չէ : Բանիկ զրուցողները ականջնին թող կտրեն ետեւին ձգեն . թող իմանան թէ ժողովուրդը ասոնք մեր պատմածին պէս զիտէ չէ նէ չարաչար զիտէ :

Առաջիկայ Արաբական լրագրին Յուլիս 40 րիւին մէջ հետեւեալը կը կարդանք :

« Ազգի մը քաղաքակրթութեան և յառաջագիմութեան գլխաւոր միջոցներէն մէկը վաճառականութիւնն է : Այս ազնուական արհեստը՝ երբոր երապայի և Ամերիկայի յուսանորեալ ժողովրդոց հետ խոհեմութեամբ և կանոնաւոր կերպիս ի գործ կը դրուի , ոչ միայն արդիւնաւոր կըլլայ ի մասին արտաքին բարեաց , որ եւ հարստութիւն և նստաւթիւն , այլ և այս օրինակ վաճառական

նութիւն ընող ժողովուրդը ներքին ու հոգւոյ բարեօր էա կը ճոխանայ. այսինքն միտքը կը յուսահորուի զանազան օգտակար հմտութիւններով եւ քաղաքակրթութեամբ ու սիրտը բարոյականութեամբ եւ ուրիշ ազգի ազգի առաքինութիւններով կը զարդարուի:

»Այս մեր ըսածները հաստատելու համար հարկ չէ կարծեմք ուրիշ օրինակներ յառաջ բերել բաց 'ի Անգղիոյ ժողովուրդէն, որուն ամեն կերպիւ այս աստիճան յառաջադիմելուն գլխաւոր միջոցներէն մէկն ալ վաճառականութիւնն է. գոր աճխոնջ ջանք 'ի գործ կը դնէ միշտ:

»Ուրախ եմք տեսնելով որ այս ճշմարտութիւնը ընդհանրապէս ծանուցեալ է այժմ մեր ազգին. որ ժամանակէ մը 'ի վեր հոգ կը տանի առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատել Անգղիոյ, Դաղըիոյ, Ռուսիոյ, Աւստրիոյ, Պելճիգայի եւ ուրիշ քաղաքակրթեալ ազգաց հետ: Այս երկիրներուն մէջ քանի մը Հայոց վաճառատուներ արդէն հաստատուած են եւ տարակոյս չկայ քէ սակաւ առ սակաւ ամենքն ալ յաջողութեամբ յառաջ պիտի երբան, երէ անմիաբանութիւնը եւ նախանձը, որ մեր ազգին կործանմանը պատճառ եղած է 'ի սկզբանէ անտի, իրենց մեջէն բոլորովին արտաքսելու ըլլան: 'Բանգի առանց միաբանութեան, առանց փոխադարձ նեղնտութեան եւ եղբայրսիրութեան, անհնար է որ ժողովուրդ մը կարող ըլլայ յառաջադիմելու:

»Մանչեսթրի մեր յարգոյ բղբակիցը հետեւեալ յօդուածը յուղարկած է մեզ, որ պատուական տեղեկութիւններ կը պարունակէ 'ի մասին առեւտրական յարաբերութեանց՝ յոր Հայոց ազգը շատ ժամանակ չէ, հաստատուած է Մանչեսթրի հետ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ՈՄԱՆՔ

ի վերայ հայկազուն վաճառատանց որ 'ի Մանչեսթրի:

»Թորքիայի Հայերը Անգղիա երբայլ անկեց ապրանք խրկել սկսելին զրեք 21 տարի է. եւ Մանչեսթրի մէջ հաստատեալ Հայոց առաջին վաճառատունը 'Բաբամանեան եղբարց տունը կըրնայ համարուի. գոր 1858ին վերջերը հիմնադրեցին: Անոնց օրինակին հետեւելով, մինչ 'ի 1855 բաւական հայազգիք վաճառատուն հաստատեցին 'ի Մանչեսթրի, բայց անմիաբանութեան ու նախանձ ոգին, որ դժբաղդադար երեսն էլաւ մեջերսին, շատ ետ ձգեց զիրենք: Եորոցմէ ոմանք այս պատճառաւ վնաս կրելով եւ ոմանք ուրիշ պատճառաց համար վերջապահին իրենց գործերը:

ըր: Արեւելեան պատերազմը մեծապէս օգնեց մընացեալ Հայ վաճառատանց. որոց քիւր հետգնետէ բազմանալով մինչեւ 14ի հաւառ. եւ յայնժամ մեջերսին առաջարկութիւն մը եղաւ փոքրիկ մատուռ մը կառուցանելու, որ առանց գործադրութեան մնաց մինչեւ ցայսօր:

»Զմիւռնացի Հայազգի առաջին վաճառատունը 1856ին վերջերը հաստատուեցաւ Մարքայեան եղբարց շեռօքը. որոց օրինակին հետեւելով. քանի մը ուրիշ Զմիւռնացի Հայեր էա եկան. բայց յետոյ զարմեալ անոնց քիւր նուագեցաւ: Առայժմ Մանչեսթրի մէջ գտնուող Հայազգի վաճառականաց կացութիւնը աղէկ է. որոնք ըստ մեծի մասին արդի ազգային բարեկարգ դպրատանց յառաջադէմ աշակերտներէն են եւ ազգասիրական ոգւով վառեալ երիտասարդք: Անմիաբանութեան ոգին եւ նախանձը անոնց մեծագոյն մասէն հեռացած է. որչափ որ կարելի է, եւ զիրար իբրեւ եղբայր կը սիրեն եւ կը յարգեն քիչ կամ շատ: Անգղիացոց համակրութիւնը հեռք բերած են, քեպետեւ շատ ժամանակ չէ որ Մանչեսթրի կը բնակին: Երէ այս շաղիւն մէջ յարատեւելու ըլլան, կը յուսացուի քէ էա առաւել կը յառաջադիմեն:

»Հայերէն յրագրութիւն մը՝ ազգասիրական ջանքիւնք յարգոյ տեսառն Յոնաննեսի Յովակիմեան, ընդունուած է Մանչեսթրի վաճառականաց ակմբանոցին (պօրսա) մէջ 'ի պէտս Հայազգի վաճառականաց. եւ որուն տարեկան արժեքը յիշեալ ակմբանոցը կը վճարէ:

»Սնառասիկ այս տեղ գտնուող Հայ վաճառատանց անունները՝ զորս այբուբենական կարգաւ կը նշանակեմք.

Յարգոյ տեսար,	
Անուխեան Եսայի եւ ընկերք.	Պօլսեցի
Հարէնց որդի	»
Մաղաքեան Թովմա	»
Մերասետիեան Պօղոս	»
Յակոբեան Մ. եւ Օ	»
Յովակիմեան Յովհաննէս եւ ընկերք	»
Յունանեան Գրիգոր եւ ընկերք	»
Պ. Պապօ եւ ընկերք	Զմիւռնացի
Սարայեան Կ. Օ.	Պօլսեցի
Մարքայեան Յովհաննէս	Զմիւռնացի
Վարպետեան Ահաբոն	»
'Բաբամանեան Մանուկ	Պօլսեցի
'Բաբամանեան Յովսէփ եւ ընկերք	»
'Բուլումանեան Մկրտիչ	»

Այս ցուցակին կը տեսնուի որ ընդամենը 14 Հայ վաճառական կամ վաճառատուն կայ 'ի Մանգեսթոն. որոնց 11ը Կոստանդնուպոլսեցի են 5ը Զմիռնացի են:

Ճատ անտեղի խօսքեր կը լսենք երբեմն մեր դիւրահաւան ազգայիններէն Մանգեսթոնի վրայօք. քանզի Կոստանդնուպոլսի շատերուն այնպէս հասկըցուցած են քէ Մանգեսթոնի մէջ արեւ ջրծագիր են գրեթէ տիւ եւ գիշեր սեւ ամպով ծածկուած է. եւ ոմանք ալ ըսած են քէ ջուրը անըմպելի է: Այս տեղեկութիւնները սխալ են. քանզի ջուրը շատ անոյշ է եւ արեւը կը ծագի. ու եղանակին համեմատ օդ կ'աւելնամք: Ստոյգ է որ Մանգեսթոնի օդը առողջարար չէ. բայց վնասակար ալ չէ: Ինչպէս ուրիշ տեղեր, նոյնպէս հոս ալ տարին ջրս եղանակ ունի. ամառը իր արեւը եւ ձմեռը իր անձրեւը: Երէ ամառուան մէջ քաղաքս քանի մը մղոն հեռու գիւղ մը ելլես, գրեթէ Կոստանդնուպոլսոյ պէս պայծառ օդ կը գտնես: Ձեմք գիտեր ինչ նպատակաւ ոմանք կուգեն տարածել ազգայնոց մէջ այս անհիմն լուրերը. որոնք վնասութիւն պատճառելով, սզգային յառաջադիմութիւնը կարգելուն: Բայց մենք, մեր համագրի եղբարց վստահութիւնը շարժելու համար կրնամք անոնց օրինակ բերել գիտները, որոնք բազմաթիւ են քէ 'ի Լոնտոն, քէ 'ի Լիվըրքուլ եւ քէ աստ 'ի Մանգեսթոն, ուր օր ըստ օրէ կը յառաջանան ամենայն մասամբք, եւ մէյմէկ եկեղեցի շինած են յիշեալ վաճառաշահ քաղաքաց մէջ, ու իրենց որդիքը Յունարեւելի մէջ վարժելու համար յատուկ յոյն դաստիարակներ ունին:

Ոմանք 'ի մերագնեից հաստացուցեր են շատերուն 'ի Կոստանդնուպոլսի քէ մէկ մարդու համար տարին 500 լիւրս սրերլինա անպատճառ ծախք կերբայ, որ բոլորովին սուտ է. քանզի հանգիստ կեանք մը վարելու համար տարին 150 լիւրս որբերլինա շատ է քիչ չէ: Բայց ուրիշ բան է երէ մէկը կուգէ իբրեւ լորս մը ապրիլ եւ մեծամեծ ծախք ընել. եւ յայնժամ տարին 1000 լիւրս եւս ջբաւեր:

Վարժեմք քէ այս ամեն սխալ եւ անհիմն լրոց տարածման նպատակը անբնական շահը եւ ինքնասիրութիւնն է. զոր ժամ է արդ մէկ կողմ բողոյ եւ ընդհանուր ազգին յառաջադիմութիւնը եւ օգուտը փնտռել, որուն մէջ կը պարունակուի մեր մասնաւոր օգուտն ալ:

ՄԵՆՔ ԵՄԵՆՅՈՒ ԼԻՒՍԸ

ԿԱՄ

ՍԵՆԵԿԱՒԻ ԱՌԱՆՉՆԱԿԵԱՅԸ

Շարունակութիւն եւ վերջ*:

Թ

Սարսուռ մը եկաւ վրաս, ու աղետալի կանխադուռ մը մղված՝ Լիւսիլին սենեակը վազեցի...: Լաւ՛ղ, աւա՛ղ... տեսայ զանի իր տղուն հետ, երկուքն ալ գետնին վրայ արեան ճահիճի մը մէջ անշարժ տարածված: Ի՛նչ լամ, խեղճ շունը, անոնց վերքերը կը լնէր ու հաչելով, կարծես թէ, անոնց օղնութիւն կը կանգէր:

Լ'անց մարմնոյն վրայ ընկայ. տղաս մահացու կերպով վիրաւորված չէր. անտարակոյս Լիւսիլ զանի բաւական զէշ զարնելու քաջութիւն չէր ունեցած: Բայց իր կուրծքին վրայ լայն վերջ մը բանալու կարող եղեր էր: Սակայն իր վերջին խօսքը լսելու պէտք եղածին չափ շուտ հասած էի քովը, եւ այս խօսքը աւա՛ղ, անէծք մը եղաւ ինծի:

Յաւեր կան, այնչափ խոր, որոնք մարդ մը հասկընալու համար, պէտք է որ ինք զգացած ըլլայ: Մարդկային լեզուն անոնք բացատրելու բաւէր չունի ամենեւին. ուստի չը պիտի աշտիմ ձեզն նկարագրելու ինչ որ զգացի՝ երբ զԼիւսիլ տեսայ արիւնշաղախ եւ յաւիտենաբար սառած իմ բազուկներուս մէջ... վայրկեան մը խեղճութեանցի. հայհոյութիւն կ'ընէի Լստուծոյ, որ կարողութիւն չէր տար ինծի այս կինը նորէն կենդանացնելու, որուն կեանքը այնչափ լուսկազին էր ինծի: Ատքը ինքզինքս սպաննել ուզեցի. Բայց բարեկամս ըլնեց այն թէս, որ իմ կուրծքս կը խօթէր իմ սիրուհուս սիրտը պատուտող երկաթը:

Սակայն շուտ մը խեղճ գլուխս գալով, հասկըցայ որ մէկ վայրկեանի մէջ հասած մահ մը բաւական չէր իմ գործած անիրաւութիւններս բաւելու. ահա ան ատենն էր, որ մոռճեցի հոս գալ ու այս անանձնութեան մէջ ծանր ծանր մեռնել: Վոնէ Լստուած ինքը կը դառնէ զիս, եւ երբոր ալ բաւական նեղութիւն կրած ըլլամ՝ կառնէ կը վերցնէ իս իմ տառապանաց մէջէն: Լ'անեւին չեմ ուզեր իմ տառապանքներս ինէ հեռացնել. ընդհակա-

* Տես թիւ 20

աւակն , շունս ալ հետս հոս բերի , որ ան-
ցեալը յիշեցնէ ինծի . և օր չըլլար , որ անոր
առջևը խոնարհելով , ի դատարարան չըկան-
համ իմ յիշատակութիւններս , որոնք կուզան
ու անգղներու պէս իմ սիրտս կը խածկուուն :
Որչափ իս խածնեն , այնչափ աւելի գոհունաւ
կուծիւն կը զգամ վասն զի կուզեմ , որ զի իւ-
սիլ երկինքի մէջ նորէն գտած ատենս գոհ
ըլլայ իմ տառապանքներէս ու հոգին աւան-
դած ատեն ինէ զլացած ներողութիւնը պար-
զեւէ ինծի :

Եհա իմ պատմութիւնս , Տէր , կը տեսնէք ,
որ իմ ցաւերս ձեր կարեկցութեանն անարժան
են :

— Հաճեցէք հակառակն հաւատալու , Տէր ,
պատասխանեցի մեր դարին մէջ քիչ մարդիկ
կը գտնուին , որ քեզի չափ դիւրազգաց ըլ-
լան . ձեր Վիսիլի դէմ գործած յանցանքնուդ
վրայ միտքերնին չը խռովէին դատ , մեծ մա-
տին ալ կը ինզան իսկ :

Ձեր կրած տառապանքը կը ցուցնեն որ
դուք լաւագոյն զգացմունքով լըցուն հոգի մ'ու-
նիք : Բսկէ զատ , յանցաւորը միայն քու հայ-
րըն է , վասն զի դուք անոր ազդեցութեամբը
գործ չըտեսած ատեննիդ միշտ աղնիւ ու բա-
րի եղած էք : ուստի կը յուսամ որ տեղի պիտի
ռաք դուք աղաչանքիս ու պիտի դառնաք ի
Ֆրանսայ : ձեր եռամեայ աքսորը բաւական է
կրօնական կերպով անգամ բաւելու ձեր մեղ-
քերը :

— Իմ յանցանքներս դուք իմ հօրս կուտաք .
բայց Տէր , իմ հայրս ձեր հայրն է . բոլոր
հարուստ երիտասարդներուն հայրն է . ինծի
տուած դաստիարակութիւնը , ընդհանրապէս
Ֆրանսայի մէջ ամեն տղոց առած դաստիա-
րակութիւնն է : Ինչ որ իմ հայրս կը գրու-
ցէր ինծի համարձակ ու ծովականի մը կծու ու
յատակ լեզուովը՝ նոյնը մեզմով կ'իմացրնեն
իրենց որդեց շայերուն մեծագոյն մասը , և
եթէ զանոնք այս հրապոյրներով չըզդուեն
նէ ալ թող կուտան որ ազատաբար ընեն ու
զածնին : Բսկ մեր ընկերական խոցերէն մէկն
է , որ բազմամեայ ախտի մը վիճակին մէջ
մտած է : Դոդովըդեան աղջիկները կը խայ-
տառակեն , և երբոր այս կերպով զանոնք կ'ա-
ռակեն խեղճութեան ու մուսցութեան մէջ
կը նետեն զանոնք , ինչպէս որ ցիսին մէջ կը
նետեն այն թուումած ծաղիկը , որ քանի մը

վայրկեան իրենց զգեստին օղակին մէջ կ'սեցնէ :
Ե յապէս եւրեմն , իմ պատմութիւնս հարուստ
երիտասարդաց մեծագոյն մասին պատմութիւ-
նն է , և եթէ ես , իմ վարմունքովս , ձեզի
բարկութիւն մը ներշնչեցի՝ պէտք է որ զանի
հաճէք բոլոր այն անառակներուն վրայ , որ
ընկերութեան մէջ գտնուած են սրբազան ի-
ւր պղծելը կատակ մը կը համարին : Եմբաս-
տանեցէք զանոնք Լստուծոյ և մարդկան առ-
ջև . վասն զի անոնք մարդկային օրէնքները
միայնգամայն և կրօնքին զանազան սկզբունք-
ները ոտքի տակ կ'առնեն :

Բայց սակայն , եթէ ինքզինքնին չողղեն
կանուխ կամ ուշ , իրենց մոլութեանց մէջ
իսկ պիտի դանեն պատիժ մը , վասն զի այս
տխոր , որ վերին աստիճանէն կուգայ , կ'սկըսի
ստորին կարգերուն մէջ իջնել և եթէ զք մը
ապականեալ ժողովուրդը չճանչիւք ընէ բո-
լոր բարոյական օրէնքները , վայ , հաղար վայ
անոնց , որ իրենց գէշ օրինակով , ընկերա-
կան այս ամօթալի անկումը բերած պիտի ըլ-
լան :

Վիստ . Ֆրանսայի արդէն շատ լուալ զա-
լած է այս օրհասական զառ ի վայրին վրայ :
Մեր կառավարները զանի ազատել կը ջանան
կոր քաղաքական և դրամական միաբանութեամբ
բայց չըպիտի յաջողին վասն զի բարոյականէն
սկսել պէտք է : Եմբարոյականութիւնը կըր-
նայ աղբատոցներէ աղբը . բայց հարստացնե-
լու ալ կարող ըլլար նէ միշտ զանի տկարա-
ցնելու ու թշուառացնելու կը ծառայէ : Կա-
պերուններով ծածկըված առողջ մարմին մը ա-
ւելի աղէկ է քան թէ խոցելով ծածկըված
զիակ մը մետաքս ու ոսկի հագած : Բսկէ զատ
երբոր ժողովուրդի մը բարբը ապականութեան
աստիճանի մը մէջ է՝ ալ կարելի չէ զանի կա-
ռավարել : Բարկանութիւնը զմարդիկ հաճոյից
ցանկացող ընելով , ամենքն ալ միմեայն իշ-
խանութեան հասնելու մնափառութիւնը կ'ու-
նենան ու ջընգութիւն կ'երազեն . և որովհետեւ
մեծագոյն մասը չեն կրնար հարուստ և իշխան
ըլլալ՝ մեծագոյն մասը երբէք գոհ չըլլար :
Հոն է մեր ամեն յեղափոխութեանց պատճա-
ռը : Բանի որ ընկերութիւնը իր ճշմարիտ
խարխալը , բարոյականի վրայ հասնչէր՝ միշտ
աղետայի ներքին ճղնաժամներու մէջ պիտի
տատաննէր : Եսով աղբատներն հարուստնե-
րուն դէմ կառավարվածները կառավարողն

լուծն դէմ մշտնջենաւոր պատերազմի մը մէջ պիտի ըլլան՝ մինչև որ Ֆրանսա բուն իր ալ իրենին մէջ սուղանի ու օտարներուն ճարակն ըլլայ : Ինչ ատենը անխելք ժողովուրդը պատուհաս մը պիտի գտնէ . ինքզինքը պիտի անիծէ իր կիրքերուն հնազանդած և իր մարմնոյն անկարգ տխորժալները հողացնել ուզած ըլլալուն համար : Վասն զի իր ցանկացած շրջողութեան փոխանակ՝ պիտի առնէ կապերուն ու ղերութիւնը : Պիտի հասկընայ բայց աւագ շատ ուշ պիտի հասկընայ, որ կրնայ ճշմարիտ երջանկութիւնը վայելել իր ազատութեան, իր բնութան իրեն, իր աշխատութեան և նոյն իսկ իր ազգատութեան հետ : Բարոյականի տէր մարդը կ'առաքեալ իրաւախօս է . և իրաւախօս մը միշտ երջանիկ է : Էն չարագոյն վիճակին մէջ ալ :

Բայց թող չըմտնան այս բանը . այս ազգային փոթորիկին մէջ հարուստներն են ամենէն առաջ զարնուիլիքները . ուստի իրենց համար և ընդհանուր շահուն համար, իրենց օրինակով ժողովուրդը շինելու ու սրբացնելու էին : Իրենց ու Ֆրանսայի վիճակը իրենց վարմունքէն կախում ունի :

Իմ սիրելի հայրենեացս սիրուն, ջերմ եւանդով կը փափաքիմ, որ Բստուած զանոնք լուսաւորէ ու բուսցնէ անոնց սրտին մէջ բարոյականի այս ուղեւորները, որպէս զի զանոնք ժողովուրդեան անցընեն, զանի աւելի առաքինի, աւելի իտհեմ ու աւելի երջանիկ ընելու համար :

Իսկ կ'ըսէք թէ կրնամ'ի Ֆրանսա դառնալ . և թէ ես իրեք տարուան աքսորով իմ մեղացս թողութիւնն առած եմ կրօնական կերպով իսկ : Ի՞նչ, պարօն, չէ՞ մի որ Լիւսիլի մահուան հեղինակը ես եմ . և ինքզինքս կ'շտամբելու միայն այս մարդասպանութիւնն չէ . անկէ զատ երեք ալ կայ : Աւրեմն տակաւին զուրցած չեմ ձեզնի թէ Գաբրիէլ իր կնոջը մահը լսելով ինքզինքը սպաններ էր . Լիւսիլի հայրն ու հօրեղայրը յուսահատութեամբ մեռեր էին : Եւ յո՛ւ, ամեն կերպով զանոնք չարչարելն ետեւ, այս չորս բարի արարածները իմ կրկն զոհեցի, մէկ պարզ հաճոյք մը հողացնելու համար : Ի՛հ, ան ամեն հարուստները, որ ինծի պէս իրենց հարստութիւնը կը վատնեն աղքատներուն պատիւը իրենց խաղաղիք

ընելու՝ յաւիտեան անիծեալ ըլլան մարդոցմէ և իրենց մեռնելուն ետեւ ալ յաւիտենական դատապարտութեան մը մատնելուն : Եւ մեն պատիժներու ալ արժանի են :

Եւս խօսքերէն ետեւ, որոնք կոմսը ամեն մեծ բորբոքումով մը արտասանեց՝ բանի մը խօսք միայն կրցայ լէթովել անոր ցաւակից ըլլալու . և անոր քովէն հեռանալէն ետեւ, զգացի որ իր պատմութիւնը իմ սրտիս մէջ անանկ մէկ բանի բարի զգացմունք դրած էր, որ դեռ չէի ճանչէր :

Բանի մը օր ետքը, ի Ֆրանսա դառնալու վրայ ըլլալով, գացի իմ վերջին այցելութիւնս ընելու այս հարուստ առանձնակեացին : Շատ մեծ դժուարութեամբ զտովեցաւ ինէ և վերջապէս ինծի նամակ մը յանձնելով իր Պօրտոյի բարեկամին տալու համար՝ որուն քով մեռած էր Լիւսիլ . երթան բարով ըսաւ ինծի .

Տեսեալ օրը, դեռ առտու չեղած, երբ բոր նաւաստիներն կը պատրաստովէին երկաթ առնելու սենեկալէն իջնելու համար՝ կոմսին սեւամորթը գետնեղբայրն եկաւ և ըսաւ թէ իր տէրը զիս տեսնել կը խնդրէ . — փութացի խրճիթն երթալու . մեծ զարմանքով տեսայ որ Պեօլրոնի կոմսը հողին աւանդելու վրայ էր : Ի սկզբան կարծեցի թէ ինքզինքը գարկեր էր . բայց շուտ մը հասկըցայ, որ իր պատմութիւնը ինծի ըրած ատեն զգացած սաստիկ յուզմունքներէն կուրծքին մէջի շնչափողներուն մէկը փրթիր էր և արդէն արիւնով կը լեցվէրկոր :

— Իմ վերջին կամքս իմ բարեկամիս համար ձեզի յանձնած նամակիս մէջ գրված է . չմոռնաք զանի իրեն ձեռքը հասցնելու : Տեսեանիդ տարէք իմ սեւամորթս . ինծի աղէկ ծառայութիւն ըրաւ, տղաս թող աղէկ հող տանի անոր :

Թաղեցէք իս իմ հիւղս պատող հնդիկ կեռասենիներուն ներքեւ :

Չեղի կը թողում Բիւրամը, Լիւսիլին բարեկամն ու իմ տարագրութեան հաւատարիմ ընկերս : Եղօթք ըրէք որ Բստուած ներէ ինծի . . . :

Եսոնք եղան Պեօլրոնի կոմսին խօսքերը, որ կարող եղաւ արտասանելու . ու հողին իր չեց իմ բաղկացս մէջ . ամենայն ակնածութեամբ մտիկ ըրի իր վերջին կամքը :

Պեօլրոնի կոմսին իր բարեկամին ուղղոված

նամակը հետեւեալ յօդուածները կը պարունակէր կտակի ձևով :

Յօդ . Ե . կը թողում բոլոր իմ ստացուած յս ժառանգած և ժառանգելիք , իւրիշ ռենդացած զաւակիս , որ թօլատի պարօն պատուանունն առնելու է :

Յօդ . Բ . Եւդիւր տը Լօիս իմ բարեկամս , որուն քով թողած եմ որդիս՝ անոր խնամակալ պիտի ըլլայ . զանի պիտի մեծցնէ իր աստիճանին պատշաճ կերպով և զանի իմ հարստութեանցս ժառանգորդ պիտի ընէ :

Յօդ . Գ . կը բաղձամ որ իմ որդիս իմ պատմութիւնս երբեք չըզիտնայ , և իմ խօսքս ըլլալը լսել չըտալու համար՝ իմ Լօիս բարեկամս Պերրիէ մէջ ունեցած կալուածներս պիտի ծախէ ու Բէրիկօյի մէջ դետիններ և ամբողջ մը պիտի գնէ , որ իմ տղուս պիտի տայ իբրեւ իր ընտանիքին բուն ստացուածքները :

Ըս ամենը կատարվեցաւ Պեօլրոնի կոմսին կամայն համեմատ :

ՄԵՂՈՒ ԶՈՒՆԵՐՃԱԼԻՔ

Ընցած օր մէկը Վարաբէօյի կամուրջէն անցած ատենը բալթօն թեւին վրայ առած է եղեր . հոն կայնող ու ստակ ժողովողը հինգ փարայ ալ ևեւ ուղերէ թեւիդ վրայ բեռ կայ ըսելով : Մարդը ետ դարձեր կամուրջէն դուրս ելեր ասդին եկեր բալթօն սեթիլին վրայէն հազեր , ու նորէն կամուրջը դացեր է մինակ հինգ փարայ վաւերելով . կամուրջէն վրայ կեցողները աս ըսելով , երդում են ըրեր , որ աս կէ ետեւ ամեն մարդէ 10ական փարայ ուղեն պատճառը հարցնողին՝ վրայէդ բան ետ հազեր ըսեն . — Էյ մէկ յէթի մըն է նէ . — Թո՛ղ ըլլայ . խանութիդ , մաղաղայիդ , ու տանդ մէջ « Երեւ » հանած կը նստիս եղեր՝ ու հոս եկած ատենդ վրայէդ կը հազնիս եղեր , ևեւ ստակ չըտալու համար , ըսելով :

Պատասխան . Ըն Տ . Յ . Ս . յԱնդրիանու զօլիս : Ըմոյս 2ին զրած նամակնուդ պատասխան ուրիշ ըսելիք մը չունիմք՝ եթէ ոչ ամեն բաղաբնիկ ու մէջ գտնվող հարուստները իրենց աղքատներուն առ երեսս ողորմութիւն տալն ու զաղտնաբար զանոնք հարստահարելը երկրորդ բնութիւն մ'ըրած ըլլալով , զարմանալու բան չըկայ և ոչ իսկ խելք չըհասնելու թէ

այդ երեւելի անձը ինչու այդ վարմունքը բըռնած է այն աննշան այլ բարի և առաքինի անձանց դէմ : Սակայն որովհետեւ դեռ յայտնը ված չէ ատոր ըրածը , ու կրնայ ըլլալ որ մենք յայտնենք նէ ինք ուրանայ՝ ուստի կը խնդրեմ , որ համբերէք ու այդ գործը յայտնը զի . և ան ատենը պիտի տեսնէք թէ Վեդլեն ամեւին չըվախնար Լզդին կամ անոր մէկ մասին վրաս հասցնողին անունն ու գործքը հրատարակելու և մարդոց արդար դատաստանին յանձնելու :

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Սեպհականապէս Ափրդիսեան ախտեր Դարմանող Այֆօնս Ֆիօնի :

Բարիզի Երեւելի բժիշկներուն դասէն :

Պօտերս Ստամպօլ եկած՝ կը բնակի Պէյօղլու Լինարտի փողոց թիւ 4 :

Կը զարմանէ ամեն տեսակ ափրդիսական (Ֆրէնկիէ) ախտերն ու հիւանդութիւնները և կարելի եղածին չափ քիչ ատենէն կընուցընէ : Կը դանդաղ ամեն օր իր տունը ժամը 6էն մինչև 9 : Ուրբաթ օրն ալ նոյն ատենին ձրի կը նայի :

Հեռու տեղ գտնվողներն ալ , կրնան նամակով ու այն նամակին մէջ անոր վարձքը գնելով , իրենց ունեցած հիւանդութեան վրայ խորհուրդ հարցնել ու զարման խնդրել :

Իւսթիւտար Իճատիէյէն Վէլամսըզ երթալու շիտակ ճամբան , մէկ կողմը դարձեալ շիտակ ճամբայ ըլլալով և ետեւի կողմը ընդարձակ այգի , մէջը ջրհոր մը և հազար կանգունի չափ ալ պարտեզ մը ունենալով տուն մը կայ ծախու : Ով որ նոյն տունը գնէ և կուգէ՝ Մեծ նոր խանը վերի դռանը մէջ թիւ 2 սենեակը , հաճկերէնի դասատու . Տ . Օգոէնին թող երթայ :

Խմբագիր-Տիգրան
Յ . Գ . ՍԵՎԱՃԵԱՆ

ԿԱՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ . Ե . ՔԻՒՐԲՅԱՆ